

УДК 341.231.14

А.С. Славко

ORCID [0000-0003-1339-470X](https://orcid.org/0000-0003-1339-470X)

ВИМУШЕНА МІГРАЦІЯ В СИСТЕМІ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ: ВІД МІЖНАРОДНИХ ТРИБУНАЛІВ ДО ПРАКТИКИ МКС

Стаття присвячена дослідженню вимушеної міграції через призму концепції перехідного правосуддя з особливим акцентом на механізмах кримінального переслідування осіб, винних у примусовому переміщенні мирного населення. Авторка зазначає, що в сучасних збройних конфліктах міграційний тиск часто використовується як свідомий інструмент ведення війни та засіб політичних маніпуляцій, що зумовлює потребу в ефективному покаранні за такі діяння.

У роботі проаналізовано зміст перехідного правосуддя як комплексної системи, що включає кримінальне переслідування, роботу комісії правди, програми відшкодування збитків, інституційні реформи та заходи з увічнення пам'яті. Окрему увагу приділено тому, що для вимушених переселенців репатріація є не просто фізичним поверненням, а складним процесом відновлення політичної довіри між громадянином і державою.

Дослідження базується на детальному аналізі еволюції міжнародного кримінального права: від Статуту Нюрнберзького трибуналу до Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС). Авторка розглядає ключові прецеденти міжнародних трибуналів щодо Югославії (МТКЮ) та Руанди (МКТР), які сформували доктринальне розмежування між депортацією та примусовим трансфером населення.

Важливою складовою статті є аналіз сучасної практики МКС щодо ситуацій у Дарфурі, Центральнопівденноафриканській Республіці та М'янмі, де Суд визначив критерії «примусового характеру» переміщення та роль наказів у вчиненні цих злочинів. У контексті України підкреслено значущість виданих МКС ордерів на арешт у справі про незаконну депортацію українських дітей до РФ.

Авторка висуває тезу про холистичний характер перехідного правосуддя, де кримінальне переслідування виступає фундаментом для реалізації права на правду та отримання репарацій. Авторка доходить висновку, що фіксація історичних фактів у судових рішеннях та притягнення винних до відповідальності є необхідною передумовою для примирення суспільства та гарантією неповторення подібних масових порушень прав людини у майбутньому.

Ключові слова: вимушена міграція, примусове переміщення, перехідне правосуддя, Міжнародний кримінальний суд, воєнні злочини, депортація, репарації, право на правду, міграція, права мігрантів.

DOI 10.34079/2518-1319 -2026-16-31-340-351

Постановка проблеми та її актуальність. Загалом, переміщення населення певних територій не можна назвати новим явищем в історії. Наприклад, так зване «велике переселення народів» доводить, що міграція є невід'ємною частиною історії, яка чинить визначальний вплив на формування громад і цілих націй. Однак така міграція часто не є добровільною – її здебільшого зумовлюють військові конфлікти та катастрофи. І вже таку (вимушену) міграцію безумовно розглядають як негативне явище, яке призводить до економічних втрат, моральних страждань потерпілих осіб, до напруженості і конфліктів у приймаючих громадах тощо. Тим не менш, кількість

вимушених переселенців у світі за даними ООН у 2024 році досягла 123,2 мільйонів осіб і продовжує зростати (Global Trends Forced Displacement in 2024–2025, 2025).

З огляду на його негативні наслідки, примусове переміщення мирного населення визнається міжнародним злочином. Наприклад, у справі *Prosecutor v. Blaškić* (IT-95-14) апеляційна палата зазначила, що «депортація, примусове переміщення та насильницьке виселення є злочинами такої ж тяжкості, як і інші злочини, перелічені у статті 5 Статуту [Міжнародного кримінального трибуналу з питань колишньої Югославії], і тому можуть бути рівнозначними переслідуванню як злочину проти людяності» (§ 153) (*Case of Prosecutor v Blaškić*, 2004). Окремі дослідники переконані, що примусове переміщення мирного населення, хоч і є закономірним наслідком збройного конфлікту, може бути інструментом ведення війни. Наприклад, у середині 1990-х років ворогуючі сторони на Балканах навмисно прагнули змусити представників певних етнічних груп покинути свої громади (Ferris E., Weerasinghe S., 2011). У недавніх збройних конфліктах можна спостерігати як окремі держави, знищуючи цивільну інфраструктуру, навмисно створюють міграційний тиск, роблячи хвилі мігрантів засобом політичних маніпуляцій. Наприклад, генерал США Філіп Брідлав заявляв, що «Росія разом з режимом Асада навмисно різними бойовими засобами використовують міграцію у спробі знищити європейські структури і зламати європейську рішучість», коментуючи участь російських військ у громадянській війні у Сирії (Росія і Сирія перетворили міграційну кризу у «зброю» проти Заходу – генерал Брідлав, 2016).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на постійне зростання кількості вимушених переселенців у світі, тематику вимушеної міграції не можна назвати мало дослідженою. Зокрема, закордоном до розробки відповідних питань долучилися Я. Вільмс (Jan Willms), Р. Дікі (Rebecca Dickey), М. Браун (Matt Brown), Ф. Андре-Гузман (Federico Andreu-Guzmán), Г. Аквавівіа (Guido Acquaviva), А. Стіл (Abbey Steele), С. Шварц (Stephanie Schwartz), А. Ліхтенхельд (Adam Lichtenheld). Безпосередньо вимушене переміщення у контексті перехідного правосуддя стало предметом дослідження Д. Ховіл (Lucy Novil), М. Бредлі (Megan Bradley) та Ж.М. Перрі (Jacqueline Margarethe Parry).

Серед вітчизняних правників проблематика вимушеного переміщення досліджена дещо фрагментарно. Зокрема, над темою працювали Н. Басанська, З. Смутчак, Є. Соловійов, Л. Весельська, О. Капінус, Н. Павлів-Самоїл, Н. Блюк, Я. Теслюк, В. Андріїв, Т. Вахонєва та інші. Тим не менш, вимушена міграція через призму перехідного правосуддя, за винятком поодиноких робіт (наприклад, В. Філатова), практично не отримала осмислення в українській правничій доктрині.

Відповідно, **метою** цього дослідження буде аналіз кримінальної відповідальності за спричинення вимушеної міграції як масового порушення прав людини через призму перехідного правосуддя.

Виклад основного матеріалу. Перехідне правосуддя, як наголошує О. Червякова, охоплює повний спектр процесів і механізмів, пов'язаних із пошуком шляхів примирення суспільства з історичним минулим та масштабністю негативних наслідків конфлікту, враховуючи вирішення питань відповідальності і відновлення справедливості (Червякова О. В., 2023). Розмірковуючи про природу вимушеної міграції і перехідне правосуддя, Ж.М. Перрі наголошує, що «якщо переміщення являє собою руйнування відносин між державою та громадянином, то відновлення шкоди, пов'язаної з цим статусом, має також враховувати відносини між державою та громадянином. ... репатріація — це набагато більше, ніж простий акт повернення: це політичне зобов'язання щодо відновлення (або в деяких випадках побудови) політичної довіри між країною-біженцем та державою. Це включає складні, довгострокові та поступові процеси

реінтеграції та примирення» (Partu J. M., 2016). Отже, рефлексія досвіду вимушеної міграції потребує створення належних умов, які переважно пов'язують із перехідним правосуддям.

Фахівці Міжнародного центру перехідного правосуддя, визначаючи елементи перехідного правосуддя, виділяють:

1) Кримінальне переслідування. Це судові розслідування осіб, відповідальних за порушення прав людини. Прокурори часто наголошують на переслідуваннях «великої риби»: підозрюваних, яких вважають найбільш відповідальними за масові або систематичні злочини.

2) Комісії правди. Основною метою цих квазі-слідчих комісій є розслідування та звітування про ключові періоди нещодавніх зловживань. Вони часто є офіційними державними органами, які надають рекомендації щодо виправлення таких зловживань та запобігання їх повторенню.

3) Програми відшкодування збитків. Це державні ініціативи, які допомагають відшкодувати матеріальну та моральну шкоду, завдану минулим зловживанням. Зазвичай вони надають жертвам поєднання матеріальних та символічних виплат, які можуть включати фінансову компенсацію та офіційні вибачення.

4) Реформа системи безпеки. Ці зусилля спрямовані на перетворення військових, поліцейських, судових та пов'язаних з ними державних установ з інструментів репресій та корупції на інструменти державної служби та доброчесності.

5) Зусилля з увічнення пам'яті. Вони включають музеї та меморіали, які зберігають громадську пам'ять про жертв та підвищують моральну свідомість щодо минулих зловживань, щоб створити захист від їх повторення (What is Transitional Justice?, 2008).

М. Грушко та К. Мануїлова, визначаючи складові перехідного правосуддя, вказують на такі основні його елементи:

- реалізація права знати правду про перебіг подій конфлікту;
- інституційні реформи як гарантія не повторення збройного конфлікту;
- заходи з відшкодування шкоди потерпілим від збройного конфлікту;
- притягнення до відповідальності осіб, винних у скоєнні найтяжчих злочинів

(Грушко М., Мануїлова К., 2021).

На подібних позиціях стоїть і Т. Лузан. На її думку, перехідне правосуддя включає: кримінальне переслідування (criminal prosecutions), відшкодування шкоди або репарації (reparations), пошук правди (truth process або truth-seeking) та інституційні реформи (institutional reforms) (Лузан Т., 2021).

Досліджуючи потенційне постконфліктне відновлення та можливе повернення вимушених мігрантів до місця попереднього проживання, В. Філатов визначає такі основні тези:

1) відновлення національного захисту та верховенства права є основною умовою повернення переміщених осіб;

2) реінтеграція передбачає створення умов забезпечення основоположних прав людини та безпечного середовища;

3) важливою умовою повернення переміщених осіб є ефективне функціонування судової і правоохоронної систем;

4) принципове значення має вивчення приймаючих громад на предмет розвиненості інститутів громадянського суспільства;

5) важливі процеси примирення, які реалізуються за рахунок активної підтримки механізмів правосуддя перехідного періоду;

6) вирішення проблеми біженців та ВПО передбачає роботу з правдою та історичною пам'яттю, що забезпечує рух від періоду конфлікту до миру, демократії та

верховенства права (Філатов В., 2022).

Хоча запропоновані заходи не зачіпають безпосередньо кримінальну відповідальність для правопорушників, проте імпліцитно відсилають нас до необхідності притягти винуватих осіб до відповідальності. Це є важливим і для гарантій неповторення, і для права на правду, і для репарацій. Відтак, не заперечуючи важливу роль і фундаментальний характер інших складових перехідного правосуддя, у цьому дослідженні ми зосередимося на кримінальному переслідуванні правопорушників.

Зауважимо, що, як уже зазначалося вище, не завжди масова міграція в умовах збройного конфлікту є наслідком цілеспрямованих зусиль сторін конфлікту. Іноді масове переміщення є реакцією на саму ситуацію загрози, і в таких випадках кримінальне переслідування сторін конфлікту не передбачається. Проте, воюючі сторони можуть цілеспрямовано переміщувати цивільне населення різними способами (Steele A., Schwartz S., Lichtenheld A., 2024). Зокрема, А. Ліхтенхельд розрізняє:

- чистки (постійне та колективне вигнання певних груп, яке може ґрунтуватися на етнічних або політичних приналежностях);
- депопуляцію (невибіркове та тимчасове спустошення певних територій);
- примусове переселення (концентрація чи переселення цивільного населення у тимчасових таборах чи найближчих міських центрах) (Lichtenheld A., 2020).

Тобто, у контексті притягнення до кримінальної відповідальності ми зосереджуємося не на всіх випадках вимушеної міграції, а саме примусовому переміщенні мирного населення. Одна з перших вказівок на примусове переміщення мирного населення як підставу кримінальної відповідальності міститься у статті 6 Угоди про кримінальне переслідування та покарання головних воєнних злочинців європейської осі (Статут Нюрнберзького трибуналу), яка називає «депортацію на рабську працю або для будь-якої іншої мети цивільного населення окупованої території або на окупованій території» воєнним злочином (Agreement for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis. United Nations, 1945).

Надалі правило про неможливість переміщення мирного населення отримало своє вираження як норма міжнародного гуманітарного права. Так, звичаєве міжнародне гуманітарне право містить правило 129, яке передбачає: по-перше, сторони міжнародного збройного конфлікту не можуть депортувати або примусово переміщувати цивільне населення окупованої території, повністю або частково, якщо цього не вимагають міркування безпеки відповідних цивільних осіб або невідкладні військові причини. По-друге, сторони неміжнародного збройного конфлікту не можуть наказувати про переміщення цивільного населення, повністю або частково, з причин, пов'язаних з конфліктом, окрім випадків, коли цього вимагають безпека цивільних осіб, що беруть участь, або насущні військові причини (Customary International Humanitarian Law, 2022). Аналогічно, стаття 49 Конвенції (IV) про захист цивільного населення під час війни забороняє, незалежно від їхніх мотивів, «індивідуальні або масові примусові переселення, а також депортацію осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території на територію окупаючої держави або на територію будь-якої іншої країни, окупованої чи ні» (Convention, 1949).

Як підкреслює Ф. Андре-Гузман, розгляд насильницького переміщення ... як злочину є результатом тривалого процесу, в якому судова практика міжнародних трибуналів відіграла ключову роль. Попри відсутність злочину насильницького переміщення у своєму статуті, Міжнародний кримінальний трибунал щодо Руанди (МКТР) кваліфікував переміщення через категорію злочинів проти людяності як «нелюдські діяння», тоді як статут Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії (МКТЮ) передбачав депортацію та переміщення цивільного

населення як воєнні злочини, а депортацію – також як злочин проти людяності (Andreu-Guzmán F., 2013).

Практика Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії зробила щонайменше два важливих внески у розвиток доктрини кримінальної відповідальності за примусове переміщення. По-перше, у справі *Prosecutor v. Milomir Stakic* (IT-97-24-A) МТКЮ провів розмежування депортації та примусового трансферу населення. Зокрема, апеляційна палата зазначила «злочин депортації вимагає переміщення осіб через кордон. Принцип за замовчуванням згідно зі звичаєвим міжнародним правом щодо характеру кордону полягає в тому, що має бути вислання через юридичний кордон до іншої країни, як проілюстровано у статті 49 IV Женевської конвенції та інших посиланнях, наведених вище (§ 300) (*Case of Prosecutor v. Milomir Stakic*, 2006).

По-друге, у справі *Prosecutor v. Stanisic & Simatovic* (IT-03-69) МТКЮ визначив випадки, коли переміщення мирного населення в умовах збройного конфлікту може бути виправданим. Так, Суд наголосив, що міжнародне гуманітарне право визнає обмежені обставини, за яких дозволено переміщення цивільних осіб під час збройного конфлікту, а саме, якщо воно здійснюється для безпеки залучених осіб або з імперативних військових причин. У таких випадках переміщення є тимчасовим і має здійснюватися таким чином, щоб забезпечити повернення переміщених осіб до своїх домівок, як тільки це дозволить ситуація (§ 994) (*Case of Prosecutor v. Stanisic & Simatovic*, 2015).

Римський статут Міжнародного кримінального суду кілька разів згадує «депортацію або примусове переміщення населення» - і як злочин проти людяності, і як воєнний злочин (статті 7 і 8 Римського статуту) (*Rome Statute*, 1998).

Практика Міжнародного кримінального суду показує систематичну увагу правників до випадків примусового переміщення, депортації і трансферу населення в умовах як міжнародних, так і неміжнародних збройних конфліктів. Кримінальну відповідальність на міжнародному рівні може тягти за собою як примусове переміщення всередині однієї держави, так і переміщення за її межі.

Одним із більш ранніх кейсів у практиці Міжнародного кримінального суду з примусового переміщення стала ситуація в Дарфурі (Судан). Одного з обвинувачених – Алі Мухаммада Алі-фль-Рахмана – було визначено винуватим у вчиненні 27 епізодів воєнних злочинів та злочинів проти людяності, у тому числі – примусовому переміщенні населення. Як наголосив Суд, характеризуючи спосіб вчинення злочину, «різні види поведінки, проявленої злочинцем, можуть бути кваліфіковані як «вигнання або інші примусові дії», які змусили жертву залишити територію, де вона перебувала на законних підставах». Серед таких дій: руйнування будинків у житлових районах, жорстокість убивств та поранень, згвалтування [певних осіб], публічні оголошення про те, що [певні групи повинні] виїхати та позбавлення основних прав, вбивства, сексуальне насильство, тортури, насильницьке зникнення, руйнування та грабунки (§ 734) (*The Prosecutor v. Ali Muhammad Ali Abd-Al-Rahman*, 2025). При цьому, на думку Суду, «випадкове переміщення в результаті цілком законного нападу або побічні наслідки законного нападу не є насильницьким переміщенням». Однак, щоб встановити примусовий характер переміщення, немає потреби доводити, що мало місце «незаконне переслідування» і що переміщене населення було об'єктом незаконного нападу, спрямованого на примус до його виїзду. Натомість необхідно продемонструвати, що у переміщених осіб була справжня відсутність вибору. Хоча особи можуть погодитися або навіть просити про виселення з певного району, згода має бути реальною в тому сенсі, що вона надається добровільно та в результаті вільної волі особи. Оцінюючи, чи мали переміщені особи справжній вибір залишитися чи виїхати, і чи було переміщення, що

виникло в результаті цього, незаконним, Палата враховуватиме ситуацію та атмосферу, а також усі інші відповідні обставини (§ 735) (*The Prosecutor v. Ali Muhammad Ali Abd-Al-Rahman*, 2025).

Ситуація в Центрально-Африканській республіці також характеризувалася масовим переміщенням мирного населення. У справі *Prosecutor v. Alfred Yekatom and Patrice-Edouard Ngaïssona* МКС аналізував «наказ» як спосіб вчинення злочину примусового переміщення мирного населення. Зокрема, Суд вказав, що «ні сама стаття, ні відповідні елементи злочинів не встановлюють територіального контролю як вимоги для вчинення воєнного злочину переміщення». Цивільне населення не обов'язково має перебувати під владою та контролем злочинця, щоб обвинувачений був «у змозі здійснити таке переміщення», віддавши наказ про переміщення (§ 3808) (*The Prosecutor v. Alfred Yekatom and Patrice-Edouard Ngaïssona*, 2025).

Також МКС переконаний, що сама по собі поведінка може становити наказ. Це узгоджується з судовою практикою..., яка стверджує, що наказ у значенні цього злочину сам по собі повинен лише вказувати іншій особі в будь-якій формі

(i) перемістити цивільне населення; або
(ii) вчинити дію чи бездіяльність, внаслідок яких відбудеться таке переміщення (§3985) (*The Prosecutor v. Alfred Yekatom and Patrice-Edouard Ngaïssona*, 2025).

У ситуації М'янма / Бангладеш наразі лише ведеться розслідування щодо примусового переміщення представників народу рохінджа Проте, МКС вже визначив, що для відповідної кваліфікації, «примусове переміщення осіб має відбуватися без підстав, дозволених міжнародним правом. Хоча саме Прокурор має довести, що це так, Палата зазначає, що згідно з міжнародним правом депортація громадян держави, а також свавільне або колективне вигнання іноземців загалом заборонені. Міжнародне гуманітарне право дозволяє переміщення за певних обставин, коли цього вимагають міркування безпеки населення або насущні військові причини. Однак це не той випадок, коли гуманітарна криза, яка спричинила переміщення, є результатом незаконної діяльності» (§ 98) (*Situation in the People's Republic of Bangladesh*, 2019).

Важливим фактором, на який МКС звертає увагу, є також масштаби правопорушення. Зокрема, у згаданій справі Суд підкреслив, «що сам масштаб ймовірних злочинів та кількість жертв, про які нібито йдеться – згідно з допоміжними матеріалами, від 600 000 до одного мільйона рохінджа було примусово переміщено з М'янми до сусідньої Бангладеш в результаті ймовірних примусових дій – явно досягає порогу серйозності» (§118) (*Situation in the People's Republic of Bangladesh*, 2019).

У цьому контексті варто вказати і на ситуацію в Україні. Ще у березні 2023 року МКС видав ордер на арешт російського президента та уповноваженої з прав дитини Марії Львової-Белової. Як наголосив Суд, «існують достатні підстави вважати, що кожен підозрюваний несе відповідальність за воєнний злочин незаконної депортації населення та незаконного переміщення населення з окупованих територій України до Російської Федерації на шкоду українським дітям» (*Situation in Ukraine*, 2023).

Говорячи про роль кримінального переслідування за вимушене переселення саме у контексті перехідного правосуддя, варто пам'ятати про холістичний характер заходів останнього. Притягнення винуватих осіб до відповідальності може бути одним із перших кроків, на якому будуть базуватися подальші дії.

Зокрема, визнання осіб винуватими і притягнення їх до кримінальної відповідальності відкриває шлях до встановлення репарацій. Наприклад, Базові принципи про право на відновлення і репарації для жертв грубих порушень права прав людини і серйозних порушень міжнародного гуманітарного права передбачають такі

кореспондуючі обов'язки держави у згаданій царині:

- Ефективно, оперативно, ретельно та неупереджено розслідувати порушення та, де це доречно, вживати заходів проти осіб, які ймовірно винні, відповідно до внутрішнього та міжнародного права;

- Надавати тим, хто стверджує, що є жертвами порушення прав людини або гуманітарного права, рівний та ефективний доступ до правосуддя, незалежно від того, хто зрештою може бути носієм відповідальності за порушення;

- Надавати жертвам ефективні засоби правового захисту, включаючи відшкодування збитків (Basic Principles, 2006).

Відповідно, визначення кола потерпілих та розмірів можливого відшкодування збитків великою мірою визначаються винесеними у кримінальних провадженнях рішеннями.

Також такі провадження є необхідними з точки зору встановлення права на правду, бо фіксують у судових рішеннях свідчення очевидців, історичні факти і відомості, які дозволяють встановити долю потерпілих.

Звісно, кримінальне переслідування не є панацеєю. Як підкреслює Генеральний секретар ООН, «можливо, знадобиться запровадити інші механізми перехідного правосуддя ... щоб подолати притаманні обмеження процесів кримінального правосуддя, – робити те, що суди не роблять або роблять погано, – зокрема, щоб допомогти задовольнити природну потребу родичів жертв у пошуку своїх близьких та з'ясуванні їхньої долі; забезпечити, щоб жертви та їхні родичі могли отримати відшкодування за завдану їм шкоду; задовольнити потребу в повному, всебічному історичному записі того, що сталося під час конфлікту та чому; сприяти національному примиренню та заохочувати появу поміркованих сил; а також забезпечити усунення з секторів правосуддя та безпеки тих, хто, можливо, був причетний до порушення прав людини або сприяв репресіям» (The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies, 2004). Тим не менш, переслідування злочинців є необхідною складовою перехідного правосуддя, яка створює передумови для постконфліктного відновлення.

Наведене вище дозволяє дійти таких **висновків**:

- 1) У сучасному світі примусова міграція вже протягом тривалого часу виступає не лише закономірним наслідком збройного конфлікту, а і доволі часто засобом політичних маніпуляцій та додаткового тиску на супротивників.

- 2) Незважаючи на пряму заборону, встановлену у міжнародному гуманітарному праві, примусові переміщення мирного населення трапляються як у ході міжнародних, так і неміжнародних збройних конфліктів.

- 3) Вимушені мігранти є однією з категорій постраждалих, які визнаються у документах з перехідного правосуддя, відповідно, можуть претендувати на участь у заходах перехідного правосуддя.

- 4) Кримінальне переслідування, з огляду на холистичний характер перехідного правосуддя, слугує передумовою для інших заходів, таких як репарації, право на правду та інституційні реформи для забезпечення неповторення, а також сприяє створенню атмосфери довіри між постраждалими і державою, яка запроваджує заходи перехідного правосуддя.

- 5) Одним із перших випадків визначення примусового переміщення злочином став Нюрнберзький процес, і надалі практика міжнародних судів і трибуналів *ad hoc* значною мірою вплинула на формування засад відповідальності за такі діяння.

- 6) Наразі Міжнародний кримінальний суд має у своєму активі кілька вироків, які стосуються, у тому числі, примусового переміщення (ситуації у Дарфурі та в

Центральній африканській республіці), а також веде низку проваджень з цього приводу (М'янма, колишній Нагірний Крабах тощо).

7) Розслідування Міжнародним кримінальним судом ситуації в Україні також включає в себе розгляд питань примусового переміщення громадян України з окупованих територій, особливо дітей. Можливі напрацювання МКС у цій царині можуть стати підґрунтям для процесів перехідного правосуддя в Україні по завершенню збройного конфлікту.

Бібліографічний список

- Грушко М., Мануїлова К. Концепція перехідного правосуддя в умовах збройного конфлікту в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 3. С. 312–316. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2021_3_52
- Лузан Т. Складові елементи перехідного правосуддя. Юридична газета : веб-сайт. 2021. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/skladovi-elementi-perehidnogo-pravosuddya.html>
- Росія і Сирія перетворили міграційну кризу у «зброю» проти Заходу – генерал Брідлав. Радіо Свобода : веб-сайт. 2016. 02 берез. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27584392.html>
- Філатов В. Міжнародно-правове регулювання захисту переміщених осіб в умовах перехідного правосуддя. Юридичний вісник. 2022. № 3. С. 161–167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2022_3_21
- Червякова О. В. Механізми та процеси перехідного правосуддя: міжнародний досвід для відновлення суверенітету і національної безпеки України. Право і безпека. 2023. № 3. С. 135–142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2023_3_13.
- A/RES/60/147 Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law. UN General Assembly. 2006. 21 March. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2021-08/N0549642.pdf>
- Agreement for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis. United Nations. 1945. URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf
- Andreu-Guzmán F. Criminal Justice and Forced Displacement: International and National Perspectives. 2013. June. URL: <https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ-Research-Brief-Displacement-Criminal-Justice-Andreu-Guzman.pdf>
- Case of Prosecutor v. Blaškić (IT-95-14) : judgement of 29 July 2004. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. URL: <https://www.icty.org/en/case/blaskic/>
- Case of Prosecutor v. Milomir Stakić (IT-97-24-A) : judgement of 22 March 2006. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. URL: <https://www.icty.org/x/cases/stakic/acjug/en/sta-aj060322e.pdf>.
- Case of Prosecutor v. Stanisic & Simatovic (IT-03-69) : judgment of 09 December 2015. The Unified Court Records (UCR). URL: <https://ucr.irmct.org/scasedocs/case/IT-03-69#eng>
- Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. 1949. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949>
- Customary International Humanitarian Law. International Humanitarian Law Databases. 2022. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1>
- Ferris E., Weerasinghe S. Security Council, Internal Displacement and Protection. The Brookings Institution. 2011. URL: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/Security_Council_ID_Protection.pdf.

- Global Trends Forced Displacement in 2024–2025. United Nations High Commissioner for Refugees. 2025. URL: <https://www.unhcr.org/sites/default/files/2025-06/global-trends-report-2024.pdf>
- Lichtenheld A. G. Explaining Population Displacement Strategies in Civil Wars: A Cross-National Analysis. International Organization. 2020. Vol. 74. P. 253–294.
- Parry J. M. Transitional Justice and Displacement: Lessons from Liberia and Afghanistan. 2016. URL: <https://openresearch-repository.anu.edu.au/server/api/core/bitstreams/e40f2bdd-b8eb-4bbe-b2bc-a5b3630af87c/content>
- Rome Statute of the International Criminal Court. The International Criminal Court (ICC). 1998. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>.
- S/2004/616. The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies: Report of the Secretary-General. United Nations, 2004. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/527647?v=pdf>
- Situation in the People's Republic of Bangladesh / Republic of the Union of Myanmar (ICC-01/19). International Criminal Court. 2019. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2019_06955.PDF.
- Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Putin and Maria Lvova-Belova. ICC. 2023. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>.
- Steele A., Schwartz S., Lichtenheld A. The Politics of Forced Displacement and How States Respond. 2024. URL: https://researchinginternaldisplacement.org/wp-content/uploads/2024/04/Steele-et-al_Response_110424.pdf.
- The Prosecutor v. Alfred Yekatom and Patrice-Edouard Ngaïssona (ICC-01/14-01/18). ICC. 2025. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/0902ebd180c2c849.pdf>
- The Prosecutor v. Ali Muhammad Ali Abd-Al-Rahman (ICC-02/05-01/20). ICC. 2025. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/0902ebd180cb3b4e.pdf>
- What is Transitional Justice? UN AVL. 2008. URL: https://legal.un.org/avl/pdf/ls/Van-Zyl_RecReading1.pdf

References

- Agreement for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis (1945) United Nations. Available at: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf
- Andreu-Guzmán, F. (2013) *Criminal Justice and Forced Displacement: International and National Perspectives*. Available at: <https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ-Research-Brief-Displacement-Criminal-Justice-Andreu-Guzman.pdf>.
- Case of Blaškić (IT-95-14)*, judgement of 29 July 2004 (2004) International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. Available at: <https://www.icty.org/en/case/blaskic/>.
- Case of Prosecutor v. Milomir Stakic (IT-97-24-A)*, judgement of 22 March 2006 (2006) International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. Available at: <https://www.icty.org/x/cases/stakic/acjug/en/sta-aj060322e.pdf>.
- Case of Stanisic & Simatovic (IT-03-69)*, judgment of 09 December 2015 (2015) The Unified Court Records (UCR). Available at: <https://ucr.irmct.org/scasedocs/case/IT-03-69#eng>
- Cherviakova, O. V. (2023) 'Mekhanizmy ta protsesy perekhidnoho pravosuddia: mizhnarodnyi dosvid dlia vidnovlennia suverenitetu i natsionalnoi bezpeky Ukrainy' [Mechanisms and processes of transitional justice: international experience for the restoration of

- sovereignty and national security of Ukraine], *Pravo i bezpeka* [Law and Safety], (3), pp. 135–142. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2023_3_13 (in Ukrainian).
- Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War* (1949). Available at: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949>
- Customary International Humanitarian Law* (2022) International Humanitarian Law Databases. Available at: <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1>
- Ferris, E. and Weerasinghe, S. (2011) *Security Council, Internal Displacement and Protection*. The Brookings Institution. Available at: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/Security_Council_ID_Protection.pdf.
- Filatov, V. (2022) 'Mizhnarodno-pravove rehuliuвання zakhystu peremishchenykh osib v umovakh perekhidnoho pravosuddia' [International legal regulation of the protection of displaced persons in the context of transitional justice], *Yurydychnyi visnyk* [Law Review], (3), pp. 161–167. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2022_3_21 (in Ukrainian).
- Global Trends Forced Displacement in 2024–2025* (2025) United Nations High Commissioner for Refugees. Available at: <https://www.unhcr.org/sites/default/files/2025-06/global-trends-report-2024.pdf>
- Hrushko, M. and Manuilova, K. (2021) 'Kontseptsii perekhidnoho pravosuddia v umovakh zbroinoho konfliktu v Ukraini' [The concept of transitional justice in the context of armed conflict in Ukraine], *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo* [Entrepreneurship, Economy and Law], (3), pp. 312–316. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2021_3_52 (in Ukrainian).
- Lichtenheld, A. G. (2020) 'Explaining Population Displacement Strategies in Civil Wars: A Cross-National Analysis', *International Organization*, 74, pp. 253–294.
- Luzan, T. (2021) *Skladovi elementy perekhidnoho pravosuddia* [Components of transitional justice]. Yurydychna hazeta. Available at: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/skladovi-elementi-perekhidnogo-pravosuddya.html> (in Ukrainian).
- Parry, J. M. (2016) *Transitional Justice and Displacement: Lessons from Liberia and Afghanistan*. Available at: <https://openresearch-repository.anu.edu.au/server/api/core/bitstreams/e40f2bdd-b8eb-4bbe-b2bc-a5b3630af87c/content>
- Rome Statute of the International Criminal Court* (1998) The International Criminal Court (ICC). Available at: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>
- Rosia i Syriia peretvoryly mihratsiinu kryzu u «zbroiu» proty Zakhodu – heneral Bridlav* [Russia and Syria have turned the migration crisis into a "weapon" against the West – General Breedlove] (2016) Radio Svoboda. Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/27584392.html> (in Ukrainian).
- S/2004/616. *The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies: Report of the Secretary-General*. United Nations, 2004. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/527647?v=pdf>
- Situation in the People's Republic of Bangladesh / Republic of the Union of Myanmar* (ICC-01/19) (2019) International Criminal Court. Available at: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2019_06955.PDF
- Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Putin and Maria Lvova-Belova* (2023) ICC. Available at: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>
- Steele, A., Schwartz, S. and Lichtenheld, A. (2024) *The Politics of Forced Displacement and How States Respond*. Available at: [349](https://researchinginternaldisplacement.org/wp-</p></div><div data-bbox=)

[content/uploads/2024/04/Steele-et-al_Response_110424.pdf](#) (Accessed: 30 April 2026).
The Prosecutor v. Alfred Yekatom and Patrice-Edouard Ngaïssona (ICC-01/14-01/18) (2025) ICC. Available at: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/0902ebd180c2c849.pdf>.
The Prosecutor v. Ali Muhammad Ali Abd-Al-Rahman (ICC-02/05-01/20) (2025) ICC. Available at: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/0902ebd180cb3b4e.pdf>
UN General Assembly (2006) *A/RES/60/147 Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations...* Available at: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2021-08/N0549642.pdf>.
What is Transitional Justice? (2008) UN AVL. Available at: https://legal.un.org/avl/pdf/ls/Van-Zyl_RecReading1.pdf

Slavko A.S.

FORCED MIGRATION IN THE SYSTEM OF TRANSITIONAL JUSTICE: FROM INTERNATIONAL TRIBUNALS TO THE PRACTICE OF THE ICC

The article is devoted to the study of forced migration through the lens of transitional justice, with a particular focus on mechanisms for the criminal prosecution of individuals responsible for the forced displacement of civilian populations. The author notes that in contemporary armed conflicts, migration pressure is often used as a deliberate instrument of warfare and a tool of political manipulation, which creates a need for effective accountability for such acts.

The paper analyses the content of transitional justice as a comprehensive system that includes criminal prosecution, truth commissions, reparation programmes, institutional reforms, and memorialisation measures. Particular attention is paid to the fact that, for forcibly displaced persons, repatriation is not merely a physical return, but a complex process of restoring political trust between the individual and the state.

The research is based on a detailed analysis of the evolution of international criminal law, from the Charter of the Nuremberg Tribunal to the Rome Statute of the International Criminal Court (ICC). The author examines key precedents of the international tribunals for the former Yugoslavia (ICTY) and Rwanda (ICTR), which shaped the doctrinal distinction between deportation and the forcible transfer of population.

An important component of the article is the analysis of the contemporary practice of the ICC in situations such as Darfur, the Central African Republic, and Myanmar, where the Court has defined the criteria of the “coercive nature” of displacement and the role of orders in the commission of these crimes. In the context of Ukraine, the significance of the ICC arrest warrants issued in the case concerning the unlawful deportation of Ukrainian children to the Russian Federation is emphasized.

The author advances the thesis on the holistic nature of transitional justice, in which criminal prosecution serves as the foundation for the realisation of the right to truth and the provision of reparations. The article concludes that the establishment of historical facts in judicial decisions and the accountability of perpetrators are essential preconditions for societal reconciliation and a guarantee of the non-repetition of such mass human rights violations in the future.

Keywords: *forced migration, forced displacement, transitional justice, International Criminal Court, war crimes, deportation, reparations, right to truth, migration, rights of migrants.*

Статтю було подано / The article was submitted	30.03.2026
Статтю було прийнято / The article was accepted	21.04.2026